

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Події, що про них розповідає автор, розгортаються в Галичині 1943 року. Це рік посиленої підпільної протинімецької боротьби ОУН і УПА, продовжуваної політики терору німецьких окупантів, дії польського підпілля, наступу більшовицьких партизанів. Між названими силами точиться боротьба за опанування тієї частини української землі. Для ОУН і УПА — це важлива база, на якій найдовше розгортається опір німецьким, а згодом більшовицьким окупантам. Нечисленні в Галичині кадри польського підпілля живуть надією на повернення передвоєнної Польщі. Вони організуються для боротьби проти німців, але їхнє вістря спрямоване проти українців, тому вони не нехтують засобами провокацій, використовуючи для цього німців. Таку саму тактику стосують партизани Ковпака, що йдуть походом у Галичину восени 1943 року як передова сторожа радянської армії, але їхні агенти намагаються пролізти в УПА і провокувати німецький терор над українським населенням. У напруженій атмосфері війни сплітаються ворожі інтереси окремих груп людей, стаються особисті і збірні трагедії. На канві розповіді письменника живими постають події й люди того періоду найновішої історії України.

*Іван Смесій (*1915) походить з Галичини. Після другої світової війни він оселився в США. Літературну діяльність почав ще на рідних землях. Він є автором збірок оповідань — «Дівчина з Вінниці», «Манекени», «Зрада», п'єси «Життя на вазі», казки «Сонцебори» та повістей «Кордони падають», «У зеленому Підгір'ї».*

1

1. ЛАНКИ ЗІМКНУЛИСЯ ЗНОВУ

Хто вже не ступав по цьому роздоллі між Високим Замком і Святоюрською Горою! Пробігали по ньому ділово княжі отроки, важко топталися Казімірові лицарі, підпалюючи мачугами княжі тереми, тягнулися сюди татари, пробуючи напоїти коней у мілкій болотистій Полтві. Пройшли по цьому роздоллі, як повинь, шведи, підсунулися сюди Богданові полки і відступили обачно, щоб не дати татарам змоги грабувати город. Парадували гусари Габсбургів, і ще гучніше вимахували шабельками улани Речі Посполитої...

Вичовгані, вижолоблені плити заховали під собою загублену в кам'яному підземеллі річку, покрили її болота, засипані камінням, цеглою і штукатуркою руйнованих будівель і бетоном. На болотах роздолля тепер місто, вулиці, алеї, масивні будови костьолів, пам'ятники. Бароккова будівля опери, з струнками колонами й мітичними постатями, легка й стрійна, пливе, наче загнана вітрами на північ венецька гондоля — диво серед цього незугарного цегляного пейзажу.

Зелень скверу вже прижовкла, пригасила свою свіжість, ніби достосовуючись до несвяткової публіки у розлізлих куртках, обвислих кашкетах і полинялих хустках. З прижовклою зеленню перегукуються мундири німецьких вояків; ними густо перетикана вулична юрба, а найбільше їх біля пам'ятника Яна Собеського, що серед скверу басує вічно на мідяному коні, атакуючи турків під Віднем у 1683 році. Навколо пам'ятника тепер ординці з заходу позують до фотографій. Поправляють фріци пілотки і виструнчуються, щоб увіковічнити свою подобу та записати на знімці минушу славу походу на Схід: «Лемберг. Галіцієн. Вересень — 1943».

Маркіян Сумик аж зупинився на мить на цю думку, що проміне час і згадуватиметься, як сон, що в цьому його рідному місті були ще одні наїзники. А хто ж буде тоді володарем тут?..

Сквер позаду вже, попереду вежа ратуші, ринок. На сходах почорнілої від столітнього пипу кам'яниці розсілася, як звичайно, сторожиха Ядзя, у переробленій військовій бпюзі, що так добре пасує до її огрядної постаті та згрубілого, майже чоповічого обличчя. А втім, стара сидуха, що тепер вітається тим самим хриплим голосом, яким колись пересварювалася з покупцями на Кракеданах, скидається і сама на цупку, порепану ріпу, що вросла в глибину сутеренів, і ніяка влада не вирве її звідти; ні німецькі жандарми, ні советські комісари. Бо жде серце Ядзі повороту уланів і пшодовників польської поліції панствової і тайняків, щоб прийшли вони знову, як приходили пізно кожного вечора поговорити в закамарках сутеренів і розвідати, хто заходив у кам'яницю і до кого, хто виходив, і що робить той студент Маркіян Сумик, вивротівець і гайдамака, про якого вони збирають матеріяли за протидержавну діяльність. І як пані Ядзя їм pomoже, пильний позір на того панича маючи, то вони його скоро до Бригідок переселять, а як не до Бригідок, то напевно до Берези Картузької в концентрак.

Справді, в очах Ядзі можна помітити давні вогники підозри, знак, що зв'язався знову з Ядзєю хтось з Польської Армії Крайової з підпілля, аби знову мапа на оці того вивротівця, що він робить, і чи не сходяться в нього оунівці, аби не встругапи знову такої штуки, як у листопаді 1918 року, копи свою фану на ратуші вивісили. Але тепер того не буде, бо як німець відступить, втікаючи на зламання карку перед советами, то довкола міста підпільна Армія Крайова має готові три дивізії, по мазурських селах, як фортецях, ого, най тепер русини спробують!

— Дзень добри, пане Маркіяне! — примружила Ядзя очі в машкарній усмішці.

— Добрий день, пані! Як ся маєте?

— Холера, ревматизм, пане Маркіяне. Гріюся на сонці...

— Грійтеся, грійтеся, бо зима йде...

Вітання з мамою по повероті з праці — щоденний ритуал. Поцілунок у чоло і пригортання худой, тендітної постаті. У маминих очах та сама радість, що не заарештували, не напад ніхто на вулиці, бо гинуть люди щоднини. При обіді та сама розмова, ніби він не наслухався того всього в аптеці від покупців. Вістки, чутки, поголоски. Мама була в Допомоговому Комітеті, де повно біженців зі сходу. Мама помагала видавати одяг, харчі, шукала приміщення для декого. Такі гарні люди! Вчені, письменники, професори... Що вони розказують, страх слухати! Німці не вдержать фронту... З наших уже дехто також пакує речі, вже тепер не залишаться, щоб на Сибір попасти...

Мамині очі запитують німо: а що з нами? На мить запит доходить до свідомости, аж треба його прогнати порухом голови. Треба зайняти чудну психологічну поставу, ізолювати себе від світу, ігнорувати події, ніби ота їхня затишна квартира може стати якимсь таким корабликом, що плистиме поза часом і простором, і хоч які б були зміни й катаклізми, а ми, бачте, ще цілі... Фотографії по стінах, картини. Баляс, Труш, Ковжун, різьба, етажерки з томиками поезій, Антонич, Ольжич, Рільке, Гординський... І маленька скринечка з чорного ебоніту, з кристаликом, що дає змогу слухати по півночі з тісно наложеними слухавками, як наче шумлять приборями хвилі Атлантики, сильнішають то слабнуть голоси звідти, з-за океану, від альпінтів, від світу далекого й могоутнього, що вирішує долю мільйонів.

— Дякую. Добрий обід був, мамо! — похвала з простим розрахунком, щоб ще раз оминутися неминучою розмовою, відкласти її на завтра, на позавтра...

Мама добре розуміє цей маневр, але вона не протестує, хоч говорити треба неминуче, бо росте тривога за сина. В минулому мали щастя, але тепер, коли знову вернеться та страшна влада, тепер може бути інакше... Помовчала мати і подалася до кухні. Знову знайомий шум води з кранта і

подзенькування митої посуду. Прочитати б децю. Ось нове число журналу «Наші дні». Якась поема по рідне місто:

Удень було жакливо пляно
Під Льва горою на роздолпі...
Там під туманом фіолетним
По вулицях, по лініях з заліза
Червоні бугаї ганялись безустанку...

Стукіт у двері розвіяв настрій, відкрив, як за удаваним спокоєм прихована тривога воєнних днів. Переглянувшись з мамою, хто б це міг бути, бо гості в них рідко, і вже мати біля дверей, щоб першій зустрінути невідоме...

А воно відоме, таке відоме, аж не хочеться вірити своїм очам: Марко! Людина воскресла з мертвих! Живий чи привид загиблого десь у воєнній хуртовині на сході Марка Шумського?

Гість стояв якусь мить справді непорушно, відчуваючи, яку несподіванку зготував своєю появою, а може, і не бажаний тут.

Може, й не бажаний, Марку. Дивися, мати наче оніміла на твою появу і не може перебороти в собі болючого підозріння, що ти прийшов по її сина. Хочеш, щоб і він пішов на страшну дорогу, якою йдеш ти, щоб знову гратися зі смертю серед воєнної грози.

— Марку! Це ти?

— Я, Маркіяне...

Вони обнялися міцно, міцно, і на цей вид тривога заховалася в кутики стиснених тремтінням материних уст.

— Як ти тут узявся, Марку? Звідки?

Питання зірвалося з уст, очевидно, недоречне, бо чого ж запитувати, коли все відоме, а як невідоме, то пегко догадатися... Розійшлися друзі, коли впала Польща і лави Червоної Армії підсувалися з Поділля на місто. Що несуть несподівані «визволителі», поділившись із німцями розгромленою Польщею? Чи те саме, що принесли всій Україні, коли

ЗМІСТ

- Від видавництва 5
1. Ланки зімкнулися знову 7
 2. На партизанській «лінії» 15
 3. У галицькому мікрокосмосі 27
 4. Несподіване відкриття 38
 5. Подвійний спектакль 49
 6. Зв'язок з перервами 57
 7. Парляментарі і парламентаристи 71
 8. Ганс Фінкель 84
 9. Закон земного тяжіння 95
 10. «Німецький староста» 102
 11. Генерал і віслюк 110
 12. Лісова мавка 118
 13. Майор Гаркун 123
 14. Нова географія Європи 138
 15. По дорозі з гір... 144
 16. Все в одних руках 156
 17. Летючий Голляндець 166
 18. Ой, колесо, та куди котишся..? 182
 19. Сповідь 191
 20. Розмова про діла і про козу білу 203
 21. Коли тобі дають нове ім'я 214
 22. Ще один плян 223
 23. Два брати 230
 24. Нашадок гайдуків 238
 25. Вітер повіяв зі сходу... 244
 26. Впіймане орленя 252

27. У вовчому лігві 259
28. Карти розкрито 272
29. Ніч перед боєм 279
30. Бій коло мосту 290
31. Лекція картографії 301
32. У розгромленому кляшторі 306
33. Шукачі захованого золота 318
34. Чи пасують чиїсь чоботи... 335
35. Як хто собі заслужив 342
36. Кому пора зійти зі сцени... 353
37. «Зійде знову сонце на сході...» 363